

Гарачковська О. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри видавничої справи та мережевих видань
Київського національного університету культури і мистецтв

ЕВОЛЮЦІЯ ЖАНРУ ПРИТЧІ В ПОЕЗІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Анотація. Стаття присвячена аналізу еволюції одного з канонічних жанрів – жанру притчі – у поезії Дмитра Павличка. Висвітлюється художня специфіка притчових творів, із різних літературознавчих джерел наводяться дефініції притчі. Акцентується увага на розвитку Дмитром Павличком поетичних традицій Івана Франка, у тому числі й у царині сатири та гумористики, зокрема й притчопиання.

Ключові слова: сатирична притча, жанрова еволюція, іронія, гротеск, гумористика.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що вивченню творчості Дмитра Павличка, одного із найяскравіших представників старшого покоління сучасних українських поетів, присвячено чимало літературознавчих статей [1; 5; 8; 9; 10], дисертаційних студій [7] і літературно-критичних нарисів [2], до сьогодні ще в науці про письменство немає праць про еволюцію окремих канонічних жанрів у його поезії в напрямі до гумористично-сатиричного відтворення дійсності. Натомість серед широкого читацького загалу, починаючи із «шалених» 90-х рр. XX ст., зростає попит не лише на політизовану сатиричну поезію, а й на сатиричну усну народну творчість, що, на думку дослідників-фольклористів, відбувається саме в авторитарних країнах, коли інші засоби критикувати владу та її представників стають недоступними. До того ж гумор і сатира виконують у суспільстві певну психотерапевтичну роль, яка дає змогу мислячій людині зберегти здоровий глузд та емоційну рівновагу. І чим безглуздішими й нахабнішими стають вчинки владних осіб, тим дошкульніші кпини на них очікують. Отже, актуальність дослідження спричинена не тільки відсутністю спеціальних праць із порушеного питання, а й гострою потребою дослідити еволюцію жанру притчі в поезії Дмитра Павличка.

Мета статті – розкрити жанрову еволюцію притчі в поезії Дмитра Павличка.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному літературознавстві усталилась така характеристика притчі як жанру: «Невелика за обсягом, максимально типізована, повчальна алегорична оповідь, побудована за принципом аналогії, в якій подвійна фабула підпорядкована моралізаційній частині твору. Може мати прозову, віршову чи драматичну форму. П[ритча] розкриває важливі етичні, естетичні, філософські настанови, має символічний підтекст» [3, с. 272].

На думку С. Аверінцева, автора статті про притчу в московському «Літературному енциклопедичному словнику», цей жанр закорінений в епоху Старого й Нового завітів і «зі змістового боку відрізняється тяжінням до глибинної «премудрості» релігійного чи моралістичного плану» [4, с. 218].

Притча відома за «Панчататрою». Твори означеного жанру можна прочитати на сторінках Євангелії: «притчі Соломона», які вслід за Псалтирем набули широкого поширення в добу

Київської Русі. О. Потебня у праці «Із лекцій з теорії словесності», унаочнюючи зразок жанру притчею про ластівку з «Богослів'я» Іоанна Дамаскіна, зауважував, що в давньослов'янському варіанті її можна назвати байкою. Однак, на відміну від багатозначності тлумачення байки, у притчі ідентифікована певна дидактична, наперед задана ідея. Упродовж тривалого історичного періоду обидва терміни (байки і притчі) переважно сприймалися як синоніми. Наприклад, російський поет О. Сумароков називав притчами свої байки (збірка «Притчі», 1762).

У XIX ст. до жанру притчі зверталися П. Білецький-Носенко, Г. Квітка-Основ'яненко, Л. Боровиковський та ін. Притча про блудного сина лежить в епіцентрі серії малюнків Тараса Шевченка. «Повість про Варлаама і Йоасафа» стала предметом наукової розвідки І. Франка й мала неабиякий вплив на його подальшу творчість. Зокрема, оригінальні притчі становлять композиційне ядро збірки І. Франка «Мій Ізмарagd» (1898). П. Куліш («Орися»), І. Нечуй-Левицький («Рибалка Панас Круть») та інші українські письменники також віддавали належне жанру притчі, як, зрештою, і сучасні вітчизняні поети: Ліна Костенко, Д. Павличко, І. Драч, Б. Олійник – та автори молодших генерацій: А. Мойсієнко, Д. Іванов, В. Шовкошитний, А. Шкуліпа, В. Сапон, А. Дністровий.

Микола Ільницький вважає, що останніми десятиліттями притчовий жанр багато в чому модернізувався, зокрема в ньому послабилось дидактичне начало, виражене в прямій формі, а сам сюжет став драматичнішим і відкритішим для висновку читача [2, с. 128].

Дмитро Павличко ніколи не приховував уроків навчання у свого видатного попередника в літературі. Зокрема, у поетичному циклі «Іван Франко» можна побачити чимало ремінісценцій із франківської лірики, що є свідченням засвоєння мистецького досвіду «вчарованим до німоти» учнем.

Щоправда, почасти це «учнівство» у видатного попередника в літературі мало лише формальний характер, що й послугувало приводом для створення дружніх шаржів на Д. Павличка. Прикладом типового шаржу може бути чотиривірш П. Осадчука:

Дмитро Павличко

Від книжок вгинається полицка,

Струмом б'є із кожного рядка.

Недарма ж бо томики Павличка

Пригорнулись до томів Франка [11, с. 74].

У цьому творі, написаному в гумористичній манері, дотримано зовнішню подібність із стилістикою автора «Гранослова», але карикатурно змінено, підкреслено «плідне навчання» Д. Павличка в Івана Франка, яке, на думку П. Осадчука, допоки що виражається лише в кількості оприлюднених томів.

Засвоював поет і сатиричний досвід І. Франка, зокрема специфіку його викривального сміху, учився в класика вітчизняного письменства, як варто таврувати ворогів українського народу.

Якщо придивитись уважніше до таких Павличкових віршів, як «Біда навчить, кому подати руку...», «Коли мені підхлібник тисне руку...», «Людське життя – не книги чорновик...», «Як дерево, що не приносить плоду...», «Молитва хахлів» та інших творів – «пристрасних і гнівних монологів проти підлабузників, перевертнів, дворушників» [2, с. 114], стає зрозумілим, що їх він таврує нещадно, у душі франківської сатири.

Щодо жанру притчі, то ці твори Д. Павличко писав упродовж усіх періодів свого мистецького становлення: «Притча про сонце», «Притча про славу», «Нетерпеливість», «Притча про силу», «Притча про жінок», «Вірність», «Притча про сльози», «Притча про вдячність», «Голос», «Притча про смерть», «Притча про правду», «Світляк», «Притча про ненависть» і десятки й десятки інших притчових творів.

Однак сатиричних віршів-притч у поетичному спадку Д. Павличка, звісно ж, набагато менше, хоча перелік і таких творів може становити не один десяток назв: «Притча про сміх», «Притча про відомого брехуна і мудрого чаклуна», «Притча про кар'єриста», «Притча про братерство», «Перевертень», «Ввічливі раби» тощо.

Ось, скажімо, «Притча про братерство»:

*В пустелі, в Кара-Кумах, вже тиждень без води
Блукали друзі – Ваня й Хамід Амальгельди.
Від спраги та спекоти всихало їх нутро,
Ввижались їм ріки, де блискотить ситро* [6, с. 78].

І раптом змучені спекою друзі знаходять у піску «баклажечку» з питною водою: «Хтось загубив той посуд, чи, може, сам Аллах // Для порятунку воду підкинув їм на шлях». «Добрий Ваня, справжedenний московіт», запропонував поділити воду по-братськи, оскільки вони ж, мовляв, брати. Почувши таке, узбек, що добре знав ціну «московському братерству», злякався: «Тремтіла та баклажечка в його руці твердій: // «Ми порівну поділимо цю воду, брате мій!»

Оксюморонним є вже сам заголовок твору, оскільки реципієнт позасвідомо налаштовується на сприйняття важливих загальнолюдських цінностей і чекає, зрештою, від автора традиційного вирішення проблеми братерства в душі християнської православної моралі – уславлення, піететного возвеличення тощо цих біблійних понять. Однак, хоча авторська думка, ідея притчі відповідно до законів жанру в цьому творі також не сформульовані, читачеві самому пропонується знайти відповідь на питання, як варто чинити «братові»-узбеку, якщо він хоче вижити в пустелі з «братом»-московітом Іваном (якщо вже вдаватися до біблійної символіки, то швидше братом Каїном).

Антикремлівську й водночас антиманкуртську спрямованість мають і такі притчі Д. Павличка, як «Чума», «Орден», «Ввічливі раби», «Колонізатори» тощо, написані вже на початку XXI ст. Зокрема, у вірші «Чума» (2010) реципієнт досить легко впізнає під образом «хана Кучума» колишнього президента України:

*Ти чума патріотична,
Ти найкраща зі всіх чум,
Не дозволяй, щоб повернувся
Хан Батий чи хан Кучум!
Не дозволяй, щоб знов над нами
Панували москалі,
Будь смілива, справедлива,
Найчумніша на землі!*

*А чума сміється: «Хлопці,
Не дуріть мене, бо ви
Продали вже все, що мали,
Покровителям з Москви!»* [6, с. 8–9].

Притча «Ввічливі раби» (2010) містить грікі саркастичні роздуми про специфіку ментальності нашого народу, коли чи не кожен його представник «ввічливо» не помічає або не хоче бачити тих столітніх утисків від північної держави-сусідки, сприймає як належне трагедію голодоморів, Гулагів, Чорнобиль, геноцидів:

*Народе мій, Козаччино,
Скажи мені – молю! –
Невже не все ще сплачено
За волю москалю?!*

*Та де ж не доплатили ми?!
Чого не додали?
Не вкрились всі могилами?!
Не всі пішли в хахли?!* [6, с. 22–23].

І. Равлів, досліджуючи «Покаянні псалми» (1994) Дмитра Павличка, убагацьчує «наявність притчовості» також і в цих творах, як і Т. Савчин виокремлює «притчеві сонети» митця [8, с. 56–61].

У збірці «Жест Нерона» поет підносить до високого соціально-філософського узагальнення, знаходячи промовисту концептуальну деталь. Таким є, зокрема, «Жест Нерона», який дав назву збірці творів про VIII Всесвітній фестиваль молоді і студентів у Гельсінкі. Жест Нерона – це жест пальцем вниз, що означає засудження на смерть. Із тексту твору виразно проступає карикатурність помаху сучасного фашиста. Навіть великий завойовник Олександр Македонський, котрий тримав у руках мало не півсвіту, померши, за словами античного історика, одкинув руку, яка ніби просить милостиню. У своєму творі поет неначе йде від цього символічного образу, продовжуючи його:

*Я піднявсь, щоб крикнути «годі» мукам,
Та тобі я відрубаю п'ядь,
Щоб ходив Нероном ти безруким,
Щоб не міг ти й милостині взяти.
Щоб ти знав, яка тяжка земля та,
У яку показуєш злегка,
Щоб з могили, люта і проклята,
Терном не росла твоя рука* [6, с. 112].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що Д. Павличко належить до тієї категорії письменників, які не обмежуються лише одним видом творчості чи літературним жанром, у тісних межах яких йому важко реалізувати вповні свій мистецький талант. Сатиричні притчі поета – це ще одна грань творчої індивідуальності митця. Д. Павличко вміє розглядати світ об'ємно, відчувати повноту життя, прагнучи до досягнення найтонших виявів реальної дійсності, у тому числі й сміхової народної культури. Його сатиричні притчі інтелектуально наповнені сучасним змістом, експресивні за висловом, напрочуд злободенні.

Література:

1. Дяченко О. Сонет у «громі серця»: Про «Сонети подільської осені» Д. Павличка / О. Дяченко // Дзвін. – 2001. – № 8. – С. 149–153.
2. Ільницький М.М. Дмитро Павличко: Нарис творчості / М.М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1985. – 189 с.
3. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2 / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – 2007. – 624 с.
4. Літературний енциклопедический словарь / под. общ. ред. В.М. Коженикова, П.А. Николаева. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 751 с.

5. Моренець В. На зрізі контрастних зрізів і заперечень / В. Моренець // Дивослово. – 1999. – № 9. – С. 49–51.
6. Павличко Д.В. Твори / Д.В. Павличко ; уклад. Д. Филипчук. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010. – Т. 4 : Поезія, 2001–2011. – 2011. – 608 с.
7. Присяжнюк О.М. Жанр поеми у творчості Д. Павличка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / О.М. Присяжнюк ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 16 с.
8. Савчин Т.О. Сонети Дмитра Павличка. Поетика жанру / Т.О. Савчин. – К. : Знання, 1999. – 111 с.
9. Соболев В. Етапи творчості: «Наперсток» Дмитра Павличка / В. Соболев // Слово і час. – 2001. – № 5. – С. 80–83.
10. Ткаченко А. Ностальгія Дмитра Павличка / А. Ткаченко // Слово і час. – 1999. – № 10. – С. 48–52.
11. Шаржі, пародії, епіграми. – К. : Рад. письменник, 1960. – 129 с.

Гарачковская О. А. Эволюция жанра притчи в поэзии Дмитрия Павлычко

Аннотация. Статья посвящена анализу эволюции одного из канонических жанров – жанра притчи – в по-

эзии Дмитрия Павлычко. Раскрывается художественная специфика притчевых произведений, из различных литературоведческих источников приведены дефиниции притчи. Акцентируется внимание на развитии Дмитрием Павлычко поэтических традиций Ивана Франко, в том числе и в области сатиры и юмора, в частности и в притчеписании.

Ключевые слова: сатирическая притча, жанровая эволюция, ирония, гротеск, юмористика.

Garachkovska O. The evaluation of parable genre in the poetry of Dmytro Pavlychko

Summary. The article is devoted to the survey of the one of the canonic genre – parables in the Dmytro Pavlychko's poetry. The article covers the art-crafty peculiarities of the poetic works. There are definitions for the parables from variety of literary sources. It is focused on the development of the Ivan Franko's poetic traditions by Dmytro Pavlychko within satire and humoristic field as well as parable writing.

Key words: satirical parable, genre evolution, irony, grotesque, humoristics.